

ANMELDELSER

Erik Jørgen Hansen: Mit 1900-tal.

København: Hans Reitzels Forlag, 2006 (216 sider)

Erik Jørgen Hansen (EJH), der er cand. polit. og bl.a. har været forskningsleder på Socialforskningsinstituttet og professor på Danmarks Pædagogiske Universitet, har skrevet denne selvbiografiske bog. Jeg blev fanget af bagsidetekstens ord om, at:

Fødselsåret afgør i hvilke livsfaser vi gennemlever bestemte historiske begivenheder og møder bestemte samfundsforhold...

fordi det peger på, at analyser af generationer og af aldersgruppers forhold, nødvendigvis må forankres i den samtidige historiske kontekst. Bagsideteksten fortsatte:

Jo flere facetter af livsforløbet, vi kan indkredse, jo mere unik fremstår imidlertid den enkeltes virkelighed. Derfor giver titlen *Mit 1900-tal* mening, nemlig som århundredet blev oplevet af og påvirkede netop mig på de forskellige arenaer, hvor jeg har skullet opbygge og anvende mine ressourcer.

Alt i alt en fængende appetitvækker til den selvbiografiske bog om et 40-årigt "virke som samfundsforsker".

Bogen bærer meget præg af at være en argumentation for og et forsøg på en

retrospektiv forklaring af den røde tråd, EJH har haft og stadig ser i sin forskning, med "vedvarende dokumentation af de næsten urokkelige sociale uligheder" (s. 207).

Man kan sagtens sætte sig ind i forfatterens ønske om at finde eller måske især delagtiggøre læserne i den røde tråd, han retrospektivt ser sit eget liv i.

På det personlige plan har læsningen af bogen givet denne anmelder en del AHA!-oplevelser, fordi jeg selv har været aktiv som sociolog i den periode, EJH skildrer og bl.a. er blevet undervist af og har været ansat hos EJH. Min allerførste sociologisk fagligt relevante ansættelse var i slutningen af mit andet semester (i foråret 1968), hvor jeg blev ansat som et af mange "føl" på den første interviewrunde af den generationsundersøgelse, EJH har gennemført og som bl.a. er publiceret i "En generation blev voksen" (Hansen 1995).

Med en tanke på den urolige tilværelse, som sociologistudiet og Sociologisk Institut har ført på Københavns Universitet, må det også være interessant for yngre læsere, måske især sociologer, at blive orienteret om studiets første spæde begyndelse, om end der selvfølgelig er tale om en personligt farvet beretning. Faget begyndte tværfagligt, idet lærerne havde forskellig faglig baggrund. EJH beretter, hvordan han som ung politstuderende fik interesse for de sociologiske problemstillinger, som i hans tilfælde førte til en livslang interesse gennem Kaare Svalastogas (KS) forelæsninger. Lidt vemodigt tilbagekuende konstaterer EJH (s. 125), at han "naturligvis (burde) have foretaget

et studieskift til sociologi“, men dengang ikke kunne overskue det og også syntes, det var for sent. Men den afsluttende opgave blev skrevet om et sociologisk emne. KS var norsk historiker, og som nævnt kom andre lærere fra andre fag (Preben Wolf og Erik Høgh var f.eks. jurister) og gav den tværfaglige tilgang, mange sociologer stadig arbejder i. Personligt kan jeg også stadig huske væsentlige pointer fra nogle af de første af KS's forelæsninger, jeg overværede i de første semestre (jeg begyndte på sociologi i 1967 – en ret speciel periode at begynde at læse det fag) og også, hvordan de vendte op og ned på nogle af de overbevisninger om samfundets indretning, jeg havde med fra min borgerlige opvækst.

For undertegnede, som er født 13 år efter EJJH og som stadig, når jeg selv underviser, anvender nogle af de pointer, han fremhævede som underviser på sociologi på Københavns Universitet i 1967-68 i fagene “Det danske samfund” og “Praktisk statistik“, er det morsomt at læse hans egne betragtninger over den undervisning, jeg husker relativt godt endnu. Der er f.eks. skildringen af, hvordan den korte spadseretur gennem Kongens Have, fra SFI i Borgergade til Sociologisk Institut i Rosenborggade, blev brugt til at fortrænge “fortrædelighederne i SFI” med “koncentrerede tanker om den forelæsning, jeg skulle holde” (s. 148). Og hvordan den samme strækning efter forelæsningerne tilbage til SFI “senere, da studenteroprøret skabte ballade på Sociologisk Institut“, hjalp til at fjerne “trykket fra studenteraktivisternes udskejelser“.

Studenteraktivisterne er ikke de eneste, der får kritiske kommentarer med på vejen – der langes ud i mange retninger i bogen, på mere eller mindre personligt, institutions-/organisationsmæssigt eller samfundsmæssigt niveau og ofte på en meget ironiserende måde.

Biografiske fortællinger?

Scenen sættes med opvæksten i Bramminge i Vestjylland (EJJH er født i 1935) i

en søskendeflok på syv, hvoraf dog en døde som spædbarn og med barndommens spændende rum og landskaber på Fanø med ophold i bedsteforældrenes hus og samværet med farfaderen, der erindres især fra årene under besættelsen. Disse steder gav EJJH den første erindrede samfundsoplevelse og fascination af såvel bøger, som de værksteder, hvor håndværkerne arbejdede med spændende redskaber. Senere kom oplevelsen af den større by Ribe, da EJJH begyndte på Katedralskolen der. Besættelsens konsekvenser i og for Bramminge oplevede drengen som spændende, og bedstemoderen måtte fortælle, at det ikke passede sig (“man snakker om“) at marchere ved siden af de tyske soldater på gaden i Bramminge. På den måde er en del af bogen fyldt med små hverdagsfortællinger, der giver et billede af hverdagen i den mindre by under og efter besættelsen. EJJH sætter selv disse oplevelser i perspektiv ved at lade dem markere begyndelsen til “spæde og umodne“ politiske tanker, han fik fra 10-11-års alderen.

På den måde sætter han sin selvbiografiske skildring af barndommen i relation til den voksne EJJHs forskningsmæssige engagement.

Det er en vanskelig opgave at skrive om de konflikter, faglige såvel som politiske, man selv har været dybt involveret i, og dette løses ikke helt i bogen. Fremstillingen vil altid blive præget af ens eget engagement, holdning og stillingtagen i de omtalte begivenheder, og det kan især være svært at friholde teksten for alt for personlig viden eller antipatier, som ikke behøver at have relevans for den pågældende skildring. EJJHs bog skal roses for at holde sig langt fra det meget private, men alligevel nævnes der undervejs mange navne; ikke helt i form af name-dropping, men sommetider får man indtryk af, at der især nævnes navne på de personer, der siden er blevet kendte, som f.eks. Uffe Ellemann-Jensen, hvis far endda omtales som: “den legendariske politiker og pressemand Jens Peter Jensen“, fordi

EJH og Uffe Ellemann-Jensen i forbindelse med væddemål spiste på spisesteder, som Uffes far havde anbefalet.

Der er dog tale om både positive og mere negative omtaler af de mange personer i persongalleriet, og til forsvar for de mange kendte navne kan det anføres, at de fleste af de universitetsstuderende fra dengang "blev til noget", fordi vi taler om studier, før uddannelseseksplosionen. I den forbindelse undrede det mig lidt, at bogen udelukkende er forsynet med et navneregister – ikke et stikordsregister og heller ikke en fortegnelse over de forskningsprojekter, som EJH skildrer som en væsentlig del af hans liv, men da jeg ikke er særlig kyn-dig ud i biografier, kan det være, at det blot er fordi man har fulgt skik og brug. Men jeg tilhører ikke den gruppe læsere, der mener, at en bog bliver mere interessant, fordi forfatteren har mødt, talt med eller kan fortælle om kändisser. EJH forsøger at samle:

Fortællingen om min forskning... fortællingen om de historiske rammer for netop min 1935er generations livsforløb... og..... fortællingen om mit eget livsforløb, der tog form såvel indordnet under som i konflikt med de rammer og betingelser, der omgav og styrede mig gennem de forskellige arenaer, som jeg har optrådt og virket på fra barndommen til pensionsalderen (s. 207 - min kursivering).

Men desværre synes jeg ikke helt det lykkes at flette disse tre fortællinger sammen til et samlet billede. Som læser sidder jeg tilbage med en lidt uforløst følelse af, hvordan EJH egentlig mener, at hans liv og virke, hans forskningsemer: "leveforhold, uddannelseschancer, sociale klasser og social mobilitet" (s. 207) hænger sammen med hans opvækst i den lille stationsby i Vestjylland, hvor han blev født 1935, og hvordan netop den historisk specifikke periode har påvirket ham. Det er vanskeligt at forestille sig,

at EJH ikke ville have beskæftiget sig med ulighed netop i uddannelsessystemet, hvis han havde været født 10-15 år senere, hvor ungdomsoprøret havde haft fokus på uddannelsesinstitutionernes reproducerende karakter.

Kampen mod uligheden

Det politiske ståsted fandt EJH i en periode i Socialdemokratiet gennem medlemskab i "Frit Forum", som var "foreningen af socialdemokratiske studerende". Gennem en studiekreds, hvis tema var at besøge socialdemokratiske topøkonomer, mødte EJH bl.a. Jørgen Paldam (daværende leder af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd), Jens Otto Krag (som var økonomiminister på det tidspunkt) og Erik Ib Schmidt (Chef for det Økonomiske Sekretariat). Perioden i Frit Forum gav anledning til at mødes med mange daværende eller kommende politikere, samt til internationale kontakter. Da det politiske ikke føles tilfredsstillende, søger EJH andre veje og de følgende dele af bogen skildrer, hvordan det faglige, det forskningsmæssige arbejde giver den mening, han har søgt.

Et studenterjob i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (1957-60) blev efterfulgt af et studenterjob i Socialforskningsinstituttet, som var nyoprettet på det tidspunkt, og dette skift betød også skift til et lidt mindre kvalificeret arbejde.

Omkring tredjedele inde i bogen når vi så frem til det tidspunkt, hvor den uddannelsesforskning, som EJH om noget er blevet kendt for og vil blive husket for, blev etableret på SFI i forbindelse med en undersøgelse for Undervisningsministeriet om de 14-20-åriges uddannelsessituation. Det fortsatte arbejde inden for uddannelsesforskningen forløb med større og mindre problemer, og senere saboterede et mix af personlige og fagligt/politiske modstandere gennemførelsen af en undersøgelse af Danskernes Levekår (Velfærdsundersøgelsen). EJH beskriver begejstret, hvordan han anvendte den taktik at præsentere diskussionen om baggrunden for og dermed nødvendigheden af undersø-

gelsen på et nordisk seminar (1974). Der ved fik han den opmærksomhed, som han tolker hjælp med til at undersøgelser blev bevilget og kunne gennemføres. Modstanden mod hans ideer tolkes samtidig som et tegn på at hans kritiske forskning er upopulær.

Uddannelsespolitisk var det Ritt Bjerregårds interesse for at få EJH i socialdemokratiets uddannelsespolitiske råd, der fik EJH til at melde sig ind (igen) i Socialdemokratiet – ud fra en erklæret pragmatisk holdning om, at det var det værd med udsigten til at få indflydelse på partiets politik. Herefter følger en lang og mere eller mindre interessant beskrivelse af de politiske ideer, uenigheder og samarbejder på det uddannelsespolitiske område gennem årene.

I 1980'erne blev forholdene på og omkring SFI urolige og en af konsekvenserne var, at EJH ikke fik støtte til og tilstrækkelige midler (fra SSF) til at gennemføre endnu en velfærdsundersøgelse. Da EJH valgte at gennemføre undersøgelsen på det halve budget, der blev bevilget, fik han ikke lov til at leje kontor på SFI (som lovet), men tog orlov, og fik husly hos Danmarks Statistik. Den historie gik der megen blæst om.

Senere, i 1999, opfordredes EJH til at søge det professorat i uddannelses sociologi på Lærerhøjskolen (det nuværende Danmarks Pædagogiske Universitet), som blev hans slutstilling.

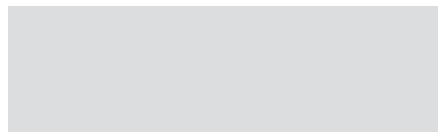
Jeg er gået lidt let hen over de aller sidste dele af bogen, for hvis man først begynder at omtale de konflikter og fortrædeligheder, der skildres der, bliver det svært at begrænse sig. Man behøver ikke læse mellem linierne for at forstå, hvor vred EJH er over alle de forhindringer, som han mødte i sin forskning og hvor uberettigede, han finder dem. Læs selv og kombiner evt. med anden viden om forløbene, for det er der behov for specielt i den del af bogen, hvor det er vanskeligt for forfatteren at skrive en rimelig afbalanceret tekst. Det må imidlertid have været meget tilfredsstillende at få givet *sin* egen forståelse og fortolkning af forløbet.

Litteratur:

Hansen, Erik Jørgen 1995: *En generation blev voksen. Den første velfærdsgeneration*. Socialforskningsinstituttets Rapport 95:8, 1995. 318 s.

Lisbeth B. Knudsen

Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation
Aalborg Universitet

Charlotte Bloch: Passion og paranoia. Følelser og følelseskultur i Akademia.

Odense: Syddansk Universitetscenter, 2007
(171 sider)

Når man har opholdt sig i forskningsverdenen i nogen tid, begynder nogle kollegaer og fagfæller at udkrystallisere sig som typer. Der er fx den unge velvillige, endnu socialt engagerede, som faldbyder sin arbejdsindsats i håbet om at blive lukket ind i varmen. Der er den fremadstræbende hanbavian, der stiver ego'et af med mængder af referencer og fremmedord og aldrig forsømmer en lejlighed til positionere sig, mens han opportunistisk møver sig frem mod de indflydelsesrige poster. Og der er den gamle krakiler, en selvhøjtidelig prima donna, der på en gang er både paranoid og megaloman; både ømskindet krænket og krænkende uforsonlig. Blochs bog *Passion og paranoia – følelser og følelseskultur i Akademia* leverer et værktøj til at sætte sådanne hverdags sociologiske observationer i system og forstå baggrunden for, hvordan den akademiske organisation tilsyneladende bidrager til at skabe bestemte, genkendelige personlighedstyper.

Akademia er funderet på rationalitet, videnskabelig objektivitet og logisk argumentation – der er i princippet ikke

plads til følelser. Men alligevel er der masser af følelser på spil. På baggrund af et empirisk feltarbejde, der er udført i en række danske, såkaldt rurale universitetsmiljøer (hvor fagfællers indbyrdes konkurrence er mindre intens end i såkaldt urbane miljøer) undersøger Bloch, hvordan Akademias sociale struktur (meritokratiet, peer reviewet og hierarkiet) og følelseskultur influerer på forskeres måde at håndtere helt basale relationelle følelser som stolthed/glæde, vrede, skam, frygt og humor.

I bogen første halvdel føres læseren gennem den tragtformede organisation, fra bundlaget af ph.d.ere, der skal socialiseres og sorteres, over adjunkterne, til lektorer og professorer i hierarkiets top.

Ph.d.erne befinder sig i mani-depressive bølgegange af passion for og usikkerhed på holdbarheden af deres projekt. De er isolerede, og deres manglede statusskjold gør dem nemme at krænke. De oplever vejlederes magtudøvelser, og de ser deres projekt blive taget som gidsel i lektorens og professorers indbyrdes territorialmarkeringer. Deres frustrationer får afløb og bliver håndteret i forskellige sociale rum, navnlig det kollektive rum, hvor de sammen med andre ph.d.ere erkender, at de ikke står alene med deres følelser og frustrationer. Men solidariteten har sine grænser. Ph.d.ere er lærenemme og socialiseres hurtigt til, at de også er konkurrenter. Derfor handler det for alt i verden om at undgå at vise sine fiaskoer og nederlag og dermed virke dum, Akademias værste vurderingskategori.

Adjunkterne er på prøvetid og må derfor strategisk tæmme negative følelser, der kan skade mulighederne for fastansættelse. De betjener sig af en venlighedens politik i forhold til andre og skjuler deres faglige tvivl og usikkerhed (igen: af frygten for at blive klassificeret som dum). Som en beskyttelsesforanstaltning udøver de i stedet narrespil, en strategisk synliggørelsesteknik, der præntenderer overblik, kontrol og autoritet (men i nogle tilfælde er bluff). De har lært, at Akademias følelsesnormer fore-

skriver forbud mod at udtrykke stolthed (endsige pral) over egne bedrifter, og er derfor også nødt til at bugtale, dvs. svøbe deres meritter ind i gode historier, der tilsyneladende handler om noget helt andet.

Lektor – og professorniveauet tematiseres i analysen ud fra *peer reviewet*, forskersamfundets livsnerve, der burde foregå ud fra kølige, objektivt videnskabelige kriterier. Blochs analyse viser, at det også er et rum for følelsesfuldhed og subjektivitet, hvor vrede, disputations-syge og ondskabsfuldhed kan herske for at få fagfæller ned med nakken. Bedømmervreden kan udspringe af den akademiske retsfølelse og dermed være legitim, men den kan også være personligt motiveret og da lægge grund til respektløse bedømmelser. En forsker identificerer sig med sin forskning, hvorfor en vurdering af forskerens arbejde også er en vurdering af hans person. De bedømte bliver derfor vrede over at blive angrebet, føler sig krænkede og uretfærdigt behandlet; og har i nogle tilfælde ligefrem oplevede erfaringer med nepotisme og tilstande af retsløshed. I kølvandet på den konkurrenceprægede struktur affødes ydermere forbudte følelser som mistænksomhed (overfor videnskabeligt tyveri), misundelse (får kollegaen publiceret mere end mig?) og skadefryd (når fagfæller oplever fiasko).

Ved hjælp af bl.a. Scheffs begreber undersøger forfatteren i bogens anden halvdel, hvad disse følelsesdynamikker betyder for de sociale bånd og for den emotionelle mikropolitik. Akademias sociale bånd kan være fagligt nærende, fremhæves det, men man efterlades ud fra analysen med et indtryk af, at den tærende dimension fylder mest. Undersøgelsen giver via dens informanter en række eksempler på, hvordan ikke-erkendt skam bliver omsat til destruktive kræfter i form af hjælpeløs vrede. Den kan igen omsættes til isolation, som fører til villaforskning, til kollegial ligegyldighed, til fravær af socialt miljø, og til resignation. I visse tilfælde bliver den til egentlig krigeriskhed, hvor kollegaer

kommer på "ikke-hils" med hinanden eller fører den faglige dialog som personlige angreb på hinandens forskning gennem medierne. Akademias sociale strukturer åbner for beskadigede sociale bånd mellem kolleger, konstaterer Bloch. Ja, det tør siges. En form for beskadigelse er, at man i konformitetstrangen med akademias følelsesnormer helt fornægter sine egne følelser og fornemmelser (engulfment). En anden og iflg. analysen den mest fremtrædende i Akademia er isolationen. Dette har navnlig lektorerne erfaringer med.

Humor, latter og (selv)ironi kan være følelser, der afvæbner de frustrationer og negative følelser, som forskningen og magthierarkiet fremkalder. Humor kan tøj dårlige stemninger op, og den kan bruges som et konstruktivt ledelsesredskab og således være inkluderende og fremme solidaritet; men den kan også have en skydeskive og bruges til at latterliggøre og udstille andre. Analysen viser i forlængelse heraf, at Akademias følelsesnormer ikke er kønsneutrale. Både humor, bugtale, narrespil og vrede konnoteres til maskuline handlemåder. Kvinder i Akademia har ikke i samme omfang som mænd adgang til de givende sociale aspekter, som fx humoren, tilbyder. Forfatteren må derfor konkludere, at følelseskulturen i Akademia inkluderer mænd og ekskluderer kvinder.

Som det fremgår, er det en alvorlig diagnose forfatteren får skrevet frem ved hjælp af det følelsessociologiske begrebsapparat. Bloch understreger ganske vist flere steder, at det er de følelsesmæssige skyggesider, der er i fokus. På positivlisten hører bl.a. glæden, engagementet, ja passionen – som det også fremgår af titlen – ved at forske. Ikke desto mindre efterlader bogen et billede af Akademia, der med forfatterens noget understatede betegnelse er en grum organisation. Jeg vil ud fra læsningen gå så vidt som til at mene, at man kan tale om et helt usædvanligt giftigt arbejdsmiljø, der utvivlsomt ville kunne holde mange HR-konsulenter fuldtidsbeskæftigede. Hvis man, som Blochs ana-

lyse lægger op til, anskuer indrulleringen i denne sociale struktur som en socialisationsproces, er det mest skræmmende perspektiv imidlertid, at en institution, der kan fostre så storslået kundskab, tilsyneladende samtidigt kan skabe så små mennesker.

Passion og paranoia er ikke kun en skarp og veloplagt analyse, der uden mange krukkerier giver indblik i, hvad følelses-sociologien er og kan bruges til i forhold til et konkret empirisk felt. Bogen har også en betydelig anvendelsesværdi og bør uddeles som en advarsel til unge mennesker, der overvejer at påbegynde et ph.d.-forløb. For erfarne forskere kan den have en terapeutisk værdi og fremkalde AHA-oplevelsen af nu at have fået sat diffuse iagttagelser og uforløste fornemmelse på begreber og i system. En læseoplevelse og page turner, der for anmelderen udkonkurrerede lørdags-aften-hyggen i familiens skød. Ups. Her forbrød jeg mig vist mod en Akademianorm om ikke at udtrykke alt for personlige følelser.

Mai Heide Ottosen

Socialforskningsinstituttet – Det Nationale
Forskningscenter for Velfærd

Niklas Luhmann:
Samfundets uddannelsessystem. Oversat af Niels Mortensen, med introduktion af Lars Qvortrup.

København: Hans Reitzels Forlag, 2006 (240 sider)

Denne bog kan læses på to måder, dels som en analyse af uddannelsessystemets rolle og udvikling i samfundet, og dels som en udmøntning og illustration af Luhmanns systemteori og samfundsanalyse på uddannelsesområdet. Det er klart, at der er en vis sammenhæng mellem de to tilgange; hvis bogens billede af uddannelsessystemet er alt for utro-

værdigt, duer den ikke som illustration. Men alligevel må de to typer læsning støtte sig på lidt forskellige vurderingskriterier. Hvis formålet er at illustrere systemteorien, er det et tegn på kvalitet at kunne forklare eller perspektivere kendte forhold i uddannelsessystemet via en systemteoretisk genbeskrivelse. Hvis formålet er at analysere uddannelsessystemet i samfundet vil kvalitet i højere grad været et spørgsmål om, hvor vidt fremstillingen er både begrebsligt velargumenteret, empirisk dækkende og trækker på relevante kilder.

Lad det være sagt med det samme: Bogens giver et interessant indblik i Luhmanns begrebsapparat, men som sociologisk analyse af uddannelse og uddannelsessystemet har den mange svagheder.

“Samfundets uddannelsessystem” indgår i rækken af studier, hvor Luhmann analyserede centrale fuktionssystemer i samfundet, herunder bl.a. det økonomiske system, retssystemet og videnskabssystemet. Monografien om uddannelsessystemet forelå i udkast ved Luhmanns død i 1998 og er således udgivet posthumt. Ifølge Dieter Lenzens forbemærkning til den tyske udgave (ikke medtaget i oversættelsen) havde Luhmann planer om at indarbejde mere stof i de forskellige kapitler, men ikke om at tilføje yderligere kapitler; og bogen fremtræder da også som en ganske sammenhængende og afrundet fremstilling. Niels Mortensen har oversat kompetent og flydende, og referencesystemet er tilrettet angelsaksisk tradition, hvilket bidrager til at lette læsningen. Lars Qvortrup har skrevet en oplysende introduktion, og bogen er blevet forsynet med et nyttigt stikordsregister.

Titlen er, som oversætteren også gør opmærksom på, lidt vildledende: “Erziehungssystem” på tysk henviser til både opdragelse og uddannelse, og burde rettelig oversættes til “Opdragelses- og uddannelsessystem”. Men det ville have gjort fremstillingen unødigt tung, så det er rimeligt at vælge det mere mundrette “uddannelsessystem”.

Fra opdragelse til undervisning

Bogen består af fem kapitler. I det første, “Menneske og samfund”, fremlægger Luhmann i kort form de teoretiske grundantagelser i sin systemteoretiske tilgang og søger at reformulere forholdet mellem menneske og samfund på systemteoretisk grundlag. Han peger på, at menneskelige systemer som centralnervesystemet og bevidsthedssystemet er kendetegnet ved selvreferentielle operationer og selvfrekaldt ubestemthed. I den samfundsmæssige kommunikation er det imidlertid ikke muligt at tage højde for systemdynamikkerne i det enkelte menneske, og derfor må der henvises til standardiserede former, “personer”. Bortset fra de særlige systemteoretiske kodeord rummer Luhmanns beskrivelse af forholdet mellem menneske og samfund ikke meget, som ikke er blevet sagt tidligere, f.eks. af interaktionistisk socialpsykologi. Kapitel 2, “Socialisation og uddannelse”, behandler dels socialisering og opdragelse i familien, dels karakteristika ved institutionaliseret uddannelse og undervisning. Ligesom for andre funktionssystemer leder Luhmann efter uddannelsessystemets særlige kode, og finder den i forskellen “kan/kan ikke formidles”. Et hovedtema i kapitlet er de vanskeligheder, der ligger i, at opgaverne uddannelse og selektion skal løses af det samme system. Her er indsigtfulde iagttagelser vedrørende eksamen, f.eks. at:

Den så at sige cirkulære struktur i den samlede konstruktion af præstation og bedømmelse sætter formodentlig grænser for bestræbelserne på forbedringer i retning af mere objektivitet (s 92).

Men Luhmanns forståelse af selektion er alligevel snæver, bl.a. fordi han afviser, at eksamen har noget at gøre med magt. Man bør, mener Luhmann, kun tale om magt i forbindelse med eksamen, hvis der trues med negative sanktioner (dvs. dårlige karakterer) for at motivere irrelevant adfærd som f.eks.

at slå lærerens græsplæne. Her gøres magt til et forhold, som kun er knyttet til enkeltaktørers interesser.

Kapitel 3, "Medium og form", handler om hvilke medier uddannelsessystemet opererer igennem (til forskel fra andre subsystemer) og hvilke karakteristiske former, som præger systemet. Luhmann har tidligere argumenteret for, at "barnet" er uddannelsens medium, bl.a. på grund af den vægt, diskurser om barndommen fik i løbet af det 18. århundrede. Mediet barn opdeler befolkningen i børn og voksne; men uddannelsessystemets egen udvikling ændrer ved dette. Systemet har forskudt uddannelsesbehovet til en stadig højere alder, bl.a. via videreuddannelse og voksenuddannelse. Luhmann mener på den baggrund, at barnet i det 20. århundrede er blevet erstattet af "livsløbet" som medium for uddannelsen. I det korte kapitel 4 behandles "Undervisning som interaktionssystem". Overdragelsen af uddannelsesopgaven til skoler betyder, at uddannelse finder sted i form af undervisning. Skoleklasser er interaktionssystemer, og dermed bliver de særlige kendetegn ved interaktionssystemer blandt tilstedeværende overført til uddannelsessystemet.

Uddifferentiering og professionalisering

De to følgende kapitler handler om de strukturer og processer, som udvikler sig i de institutionaliserede uddannelsessystemer. I kapitel 5 behandles "Uddifferentiering af uddannelsessystemet". Luhmann fremhæver, at uddifferentiering ofte bygger på en "teknisk" opfindelse, som frisætter kommunikationer; og han peger på, at inden for uddannelsesområdet kunne skoleklassens interaktionssystem udgøre denne opfindelse. Interaktionssystemet i undervisningen antager af sig selv en form, som kræver afgørelser, der ikke kan træffes i undervisningen. Derfor må undervisningen indlejres i et funktionssystem. Det er en interessant ide, men for mig at se er den alt for simpel og underkender bl.a.

de politiske drivkræfter bag etableringen af masseuddannelsessystemer. Kapitel 6 handler om hvordan etablering af professioner og organisationer hver på sin måde er nødvendige for at omsætte den generaliserede uddannelseshensigt til specifikke typer uddannelse. Skemaet "generalisering – respecifikation" er hentet fra én af Luhmanns centrale inspirationskilder, Talcott Parsons. Der er flere interessante pointer, bl.a. at fagundervisningen, som den drives f.eks. i gymnasier og ved universiteter, ikke kan kaldes professionel, fordi der tilstræbes en overdragelse af viden til klienterne, mens jurister og læger arbejder med klienter uden at overdrage viden til dem. Læreres professionelle viden er viden om formidling.

Bogens afsluttende kapitel, "Selvbeskrivelser", beskæftiger sig med den pædagogiske tænkning og dens udvikling, set i sammenhæng med uddannelsessystemets udvikling. Overfor de mange og uoverskuelige muligheder, som systemdannelsen medfører, udvikler systemerne former for selvbeskrivelse, som Luhmann kalder kontingensformler. I slutningen af kapitlet fremhæver Luhmann, at systemteoriens analyser ikke vil erstatte pædagogikkens forståelser med andre og mere korrekte forståelser. Samfundsteorien kan ikke fralægge sig et ansvar for at forstå uddannelsessystemet; men de systemteoretiske analyser skal forstås som genbeskrivelser der respekterer det allerede beskrevne. Genbeskrivelserne er et tilbud, som pædagogerne kan benytte sig af eller lade være. For mig at se er dette dog et modsætningsfyldt budskab. Beskrivelser publiceres vel med henblik på overbevisning, og videreudvikling af forståelser handler vel ikke bare om at vælge eller fravælge tilbud.

Utilstrækkelig som sociologisk analyse

"Samfundets uddannelsessystem" dækker nogle væsentlige temaer for en sociologisk analyse af uddannelse og op-

dragelse, og bogen rummer en række interessante ræsonnementer og pointer. Mange af dem er dog velkendte, og Luhmanns systemteoretiske genbeskrivelser tilføjer for mig at se ikke meget nyt. I en række tilfælde er argumentationen utilstrækkelig.

I introduktionen skriver Lars Qvortrup, at Luhmanns samfundsbeskrivelse på en gang var teoridrevet og empiriorienteret. I den foreliggende bog er empiriorienteringen dog på flere måder mangelfuld. Luhmann indplacerer uddifferentieringen af uddannelsessystemet i den historiske udvikling og henviser ofte til historiske diskurser om opdragelse, dannelse og undervisning; men mange af henvisningerne er så kortfattede, at de grænser til postulater. Samtidig henviser han næsten udelukkende til tyske kilder og overvejer kun i forbitarten forholdet til andre nationale traditioner og forløb. Den uddannelsessociologiske litteratur, han trækker på, er meget selektiv og stammer så vidt jeg kan se overvejende fra 1970'erne. Selv om Luhmann vælger en bred definition af uddannelse ("alle kommunikationer, som bliver aktualiseret med henblik på uddannelse"), er det påfaldende, at han udelukkende beskæftiger sig med eksempler fra formaliserede uddannelsesinstitutioner som f.eks. skoler og universiteter. Oplæring og instruktion i arbejdslivet og det civile liv optræder ikke, på trods at netop Tyskland på det førstnævnte område har stærke traditioner.

Som sociologisk analyse af uddannelsessystemet er "Samfundets uddannelsessystem" for snæver, både teoretisk og empirisk. Dens værdi ligger snarere i at illustrere, hvordan opdragelse og uddannelse kan forstå i systemteoretisk optik.

Palle Rasmussen

Institut for Uddannelse, Læring og Filosofi
Aalborg Universitet

Casper Bruun Jensen, Peter Lauritsen & Finn Olesen (red.): Introduktion til STS – Science, Technology, Society.

København: Hans Reitzels Forlag, 2007 (239 sider)

Denne bog handler om en omstridt forkortelse. I én variant står STS for "Science & Technology Studies", altså videnskabs- og teknologistudier, uden at det nærmere specificeres hvori disse studier består. I en anden variant står forkortelsen imidlertid for "Science, Technology & Society", og med tilføjelsen af ordet "samfund" rejses straks en række forventninger af mere (videnskabs-)sociologisk karakter. Redaktørerne har foretrukket sidstnævnte udskrivning i bogens undertitel, uden at valget dog nogetsteds begrundes. Ikke desto mindre forekommer den sproglige tvetydighed symptomatisk for en bredere ambivalens inden for det tværfaglige STS-forskningsfelt i forhold til "samfundet" – og i forhold til den videnskab som historisk har studeret samfundet, dvs. sociologien. En ambivalens, som også spores gennem denne i øvrigt glimrende introduktionsbog til feltet. Er STS "blot" en slags videreudvikling af sociologiske metoder, særligt socialkonstruktivismen, i mødet med de "hårde" videnskaber og teknologier – eller bør feltet snarere opfattes som et nyskabende og "post-disciplinært" alternativ til sociologi? Det kan forekomme fag- og selvcentreret, men sådanne spørgsmål må nødvendigvis interessere sociologer (som undertegnede) i mødet med STS. Det vender vi tilbage til, men først lidt introducerende om bogen og dens genstandsfelt.

I international sammenhæng har STS (trods sproglig tvetydighed) opnået status som et relativt stabilt og omfattende interdisciplinært forskningsfelt igennem de seneste godt 25 år. Inden for rammerne af egne konferencer, forskningscentre og uddannelsesprogrammer mødes filosoffer, historikere, sociologer, antropologer, geografer og andre med

en række konvergerende faglige interesser under mærkatet STS. Det fælles omdrejningspunkt er grundige, situerede studier af den moderne videnskabs og teknologis sociale, politiske og kulturelle mulighedsbetingelser og placering i forskellige rumlige og tidslige kontekster. Som sådan kan STS-feltet siges at være vokset frem i opposition til den traditionelle teknologi- og videnskabsfilosofis kontekstløse fokusering på én universel videnskabelig metode, parallelt med socialkonstruktivistiske strømninger inden for teknologi- og videnskabssociologien i 1970'erne med hjemsted i Storbritannien og USA.

Disse brede bevægelser har utvivlsomt også influeret det danske intellektuelle landskab. I teknologisociologisk henseende kan de således spores som elementer i en dynamisk tradition for partcipatorisk teknologivurdering inden for ingeniør- og designfelterne. STS i en snævrere forstand har dog gennem årene stået relativt svagt i Danmark. Imidlertid vokser nye STS-forskningsmiljøer hele tiden frem, ikke mindst centreret omkring Center for STS-studier ved Institut for Informations- og Medievidenskab på Aarhus Universitet, hvor til denne bogs tre redaktører alle er eller har været tilknyttet. Som de skriver i introduktionen, så har denne bog – den første introduktion til STS på dansk – til formål at dække det uddannelsesmæssige hul, der opstår i kølvandet på denne opblomstrende interesse. Helt grundlæggende må det siges at være en prisværdig ambition.

Bogen består af korte, velskrevne kapitler, som hver især gennemgår hovedtræk ved teoretiske traditioner med central betydning for STS-forskningen. Foruden to kapitler om henholdsvis socialkonstruktivistisk videnskabssociologi (SSK, "Sociology of Scientific Knowledge") og ditto teknologisociologi (SCOT, "Social Construction of Technology"), så levnes der behørig plads til STS-feltets vel nok mest kendte teoretiske nyskabelse, aktør-netværks teorien (ANT), i form af to kapitler om "klassisk" og "post"-

ANT. Hernæst følger gennemgange af betydningen af de sociologiske traditioner for henholdsvis etnometodologi og symbolsk interaktionisme i STS-sammenhæng. Endelig rummer bogen tre kapitler af mere tematisk karakter, som hver for sig sætter STS i forbindelse med feminisme, posthumanitet, og nyere videnskabs- og litteraturfilosofi.

I betragtning af STS-feltets vidtfor-grenede netværk er her selvsagt tale om et selektivt udvalg – hvad redaktørerne er de første til at vedstå sig. Som altid i antologisammenhæng kan udvalget problematiseres fra mere eller mindre idiosynkratiske perspektiver (a la "hvorfor står her ikke mere om marxistisk STS?"), men efter min opfattelse kommer bogen rimeligt omkring i feltet. Genren dikterer selvsagt, at de enkelte kapitler forbliver relativt overfladiske, men forfatterne er generelt gode til at illustrere centrale pointer med velvalgte cases, og så slutter hvert kapitel på eksemplærisk vis med forslag til videre læsning. Alt sammen som det skal være. Bogen har et par klassiske antologiskavanker – som når samme Haraway-citat optræder i to forskellige kapitler – ligesom man leder forgæves efter et afrundende, opsummerende kapitel. Men det ødelægger ikke indtrykket af en generelt vellykket introduktionsbog.

Frem for at problematisere bogens sektioner vil jeg derfor som annonceret – ganske selektivt – vende mig mod to mere overordnede problematikker omkring STS-feltets forhold til sociologien, som i min læsning står ret uafklarede tilbage. Det skal understreges, at bogen næppe kan holdes ansvarlig for denne manglende afklaring, idet der efter min opfattelse er tale om bredere ambivalenser i STS-forskningsfeltet som sådan. Den første ambivalens handler om STS-feltets forhold til socialkonstruktivismen, og i bredere forstand relationen mellem det sociale og det materielle. Den anden ambivalens kan indkredses gennem en standardbeskyldning mod STS-forskningen (som også citeres i bogen), nemlig at der "blot er tale om mikrosociologi"

uden blik for bredere spørgsmål om social orden, strukturer og magt. De to ambivalenser er delvist forbundne, men lad mig kort opridse, hvordan de hver for sig udspiller sig på tværs af bogens enkelte kapitler.

Socialkonstruktivistisk videnskabs- og teknologisociologi gives som nævnt en del plads i bogen, men man fornemmer en implicit kritisk undertone. Ét sted betegnes Harry Collins og andre SSK-sociologer som "omvendte reduktionister" (s.28), med deres betoning af den sociale gruppes afgørende betydning for skabelsen af videnskabelig viden. Den kritik synes at harmonere med teoretiske standpunkter i ANT, og med temaet post-humanitet, hvor den generaliserede symmetri mellem mennesker og ting står i højsædet. Modsat (hvad man opfatter som) socialkonstruktivismens standpunkt kan "det sociale" i denne optik ikke tilkendes noget forklaringsmæssigt primat, men skal snarere selv forklares gennem dynamiske og materielt heterogene netværk af mennesker og teknologi. Der gemmer sig mange gode pointer i denne betoning af hybride netværk, særligt i videnskabsteoretisk henseende (repræsenteret ved folk som Bruno Latour og Andrew Pickering). Imidlertid medfører den implicit kritiske omgang med "det sociale" som sådan en uheldig tendens til dels at nedtone den betydelige fortolkningsmæssige fleksibilitet i socialkonstruktivismen, dels at skabe en uheldig opmærksomhedsforskydning væk fra sociologiske kerneproblematikker. Socialitets/materialitets-diskussionen har således (som ANT generelt) en tendens til enten at prioritere ontologiske problemstillinger eller at fortabe sig i specifikke heterogene netværk. Spørgsmål om relativt varige mønstre af sociale institutioner, differentieringer og magtasymmetrier i omgangen med videnskab og teknologi tildes ikke megen opmærksomhed, hverken i STS-feltet som sådan eller i denne bog.

Hermed har vi også taget hul på den anden ambivalens – beskyldningen om

mikrosociologisk overfokusering – der kan spores i STS-feltets omgang med sociologien. Her vil jeg påstå, at redaktørerne simpelthen slipper for nemt om ved kritikken. Ét er, at de to sociologiske teoritraditioner, som fremhæves i bogen (etnometodologi og symbolsk interaktionisme), sædvanligvis betragtes som netop mikrosociologiske. Mere afgørende er det, at dominerende teoretiske tilgange inden for STS-feltet, herunder ANT, synes at indeholde ontologiske og metodologiske antagelser, som prioriterer det empiriske specifikke, det lokale, det situerede – dyder, der sædvanligvis forbindes med betegnelsen "mikro". Dette er selvsagt ikke *i sig selv* problematisk, om end man kunne ønske sig en mere udfoldet diskussion. Derimod bliver det problematisk, når forestillinger om "det store billede" – og herunder om "samfundet" som sådan – alligevel uvægerligt sniger sig ind. Vi får således at vide, at vi lever i et samfund der "i disse år i stigende grad karakteriserer sig selv igennem videnskabelig og teknologisk viden" (s.12) – uden at man finder nogen diskussion af begrebet "videnssamfund". Tilsvarende får vi at vide, at vi i dag lever i en "globaliseret verden" (s.184), igen uden at de gensidige relationer mellem videnskab, teknologi og globalisering nogetsteds tematiseres. Min pointe er ikke, at man bør abonnere ukritisk på store fortællinger om videnssamfund og globalisering – for det bør man naturligvis ikke. Derimod er pointen, at man som sociolog er absolut forpligtet på, konkret og kritisk, at studere de måder hvorpå sådanne semiotisk-materielle meta-diskurser produceres i, og virker tilbage på, den sociale virkelighed de postulerer at beskrive.

Manglende engagement med store fortællinger om samfundet udgør således denne bogs største svaghed – en svaghed, der som sagt snarere bør tilskrives STS-feltet som sådan end bogens redaktører. "Samfundet" fylder langt fra den tredjedel af feltets opmærksomhed, som (én variant af...) forkortelsen STS lover! Det ændrer imid-

lertid ikke ved, at der her er tale om en glimrende introduktionsbog, som fortjener at blive brugt flittigt i undervisningsøjemed. Imens kan man så som sociolog vælge at se positivt på udfordringen og gå på jagt efter STS-landskabets uidentificerede "samfund".

Anders Blok

Sociologisk Institut

Københavns Universitet

Annick Prieur & Carsten Sestoft: Pierre Bourdieu – En Introduktion.

København: Hans Reitzels Forlag, 2006 (260 sider)

Umiddelbart fremstår denne introduktion til Bourdieu *som om* den har det hele med. En oversigt over de centrale værker (kap. 1); praksisteorien og habitusbegrebet (kap. 2); uddannelsessociologien, kulturel kapital og kapitalbegrebet (kap. 3); hovedværket *La Distinction* om rummet af forskelle, om de klassespecifikke livsstilsforskelle og om hvordan det går til at de "reproduceres" (kap. 4); feltbegrebet og hvordan det kan bruges til at analysere tekster (kap. 5); Bourdieus videnskabelige og politiske projekt (kap. 6); og endelig den "historiske epistemologi" som den udmøntes i nogle videnskabsteoretiske og metodologiske principper: brud med det prækonstruerede, konstruktion af objektet, den relationelle tænkning og – ikke bare refleksivitet, men – *sociologisk* refleksivitet, dvs. en historiserende *socioanalyse* (kap. 7). Det sidste punkt er måske lidt uklart.

Jeg tror, man skal have et ret godt kendskab til Bourdieus forfatterskab for at blive opmærksom på bogens afgørende begrænsninger. Det er primært en introduktion til (nogle af) Bourdieus tekster, der præsenteres som en teoretisk diskurs eller som et system af begrebsdefinitioner (*opus operatum*). Det er ikke

en håndbog i, hvordan Bourdieus sociologiske viden – hans praksisteoretiske "åbne begreber" – kan anvendes til at organisere et sociologiske refleksivt analysearbejde (*modus operandi*). Der fokuseres på kvantitativ "analyseteknik" og diskursanalyse, mens Bourdieus konfliktfyldte relationer til videnskabsfeltets etablerede positioner (i Paris) og hans livslange interesse i at objektivere de sociale magtrelationer i det omgivende (franske) samfund nedtones.

Annick Prieur redegør i kapital 2 for nogle af hovedtemaerne i Bourdieus forfatterskab begyndende med en udvidet udgave af den flotte indledning til *Udkast til en praksisteori* (2005), og i forlængelse heraf forklares habitusteorien. Pointen er, at habitusteorien ikke forklarer menneskers handlinger som en bevidst proces, og at Bourdieu forklarer de agerende individers subjektive oplevelse af "mening og værdi" som resultater af aktiv deltagelse i de specifikke felters sociale aktiviteter. Redegørelsen for Bourdieus brug af begreberne strategi, interesse og *illusio* (s47ff) kan med fordel suppleres med *Dansk Sociologi – temanutnummeret om Bourdieu og Honneth* (16. årg. Nr. 4, januar 2006) med nogle tekster, som Bourdieu netop skrev som svar på den – dengang som nu – ret udbredte utilitaristiske misforståelse af Bourdieus anvendelse af disse begreber.

Prieurs redegørelse for symbolsk vold og den maskuline dominans tror jeg vil blive brugt meget. Det er begreber, som mange – ikke bare studerende – har svært ved at forstå betydningen af. Her er i hvert fald en forståelig introduktion, som måske kan føre til, at også nogle flere feminister forstår, hvordan det går til, at kvinder uafvidende selv kommer til at bidrage til deres egen undertrykkelse.

Kim Esmark påpeger i kapitel 3 med rette, at Bourdieus "teori om skolesystemets virkemåde og funktion stadig er kontroversiel" og præciserer, at det ikke er en normativ teori om "hvordan man uddanner" (Bourdieu foreskriver ikke en bestemt pædagogisk praksis-

form), men en teori om, "hvad uddannelse er og gør" (s. 71). Det kan måske være nyttigt at eksplicite det skolastiske ubehag ved kapitalteoriens "økonomistiske" terminologi (s. 96) – egentlig er der vel mere tale om en "økonomistisk" læsning af en *økonomisk* terminologi (se f.eks. det allerede nævnte *Dansk Sociologi-temanummer* (jan. 2006) med tekster fra midten af 1980'erne, hvor Bourdieu – bl.a. med henvisning til Weber – netop begrundet og forklarer, at han anvender den *økonomiske* terminologi netop for at bekæmpe "økonomismen"). Esmark fører kapitalbegrebet tilbage på praksisteoriens generelle teori om "praksisformernes økonomi". Det er en central pointe.

Esmark redegør for Bourdieus analyser af uddannelsernes sociologi – dvs. de institutionaliserede uddannelsesforanstaltningers sociale funktion. Uddannelserne "virker" primært via "de kognitive skemata" vi får indpodet som led i uddannelserne (s. 102), men denne "virkning" understøttes af den måde undervisningen organiseres (dvs. de pædagogiske praksisformer) og specielt af eksamens-ritualet, der *sociologisk* trækker en forskelsmarkerende grænse "mellem dem der skal herske, og dem, der skal beherskes" (s. 105). Det er en vigtig pointe i forhold til *La Distinction* og teorien om magtfeltet – mere herom nedenfor. Esmarks korte omtale af relationen mellem magtfeltet og de forskellige former for akademisk uddannelse kan forhåbentligt give stof til eftertanke i disse tider med markedsorientering ("kommercialisering") af både forskningen og uddannelserne på universiteterne.

Esmarks bemærkning om, at Bourdieu fastholder "et mere misantropisk syn" på uddannelse (s. 100), undrer mig lidt. Selv gjorde Bourdieu gang på gang opmærksom på, at de mistrøstige analyser af skolen blev lavet:

in order to try to make it the liberating force that it *can* be (under definite social conditions that sociology can help specify) (Ber-

keley *Journal of Sociology*, 1996/97, s. 191 – kursiv i originalen 1996).

Lennart Rosenlund og Prieur præsenterer i kapitel 4 Bourdieus første større arbejde *La Distinction* (1979). De gør ikke nogen hemmelighed ud af, at bogen er svær læsning. Det er et svært og et temmelig langt kapitel. Indledende konstateres, at Bourdieu med denne bog:

forsøger at finde de sociale betingelser for den såkaldte *rene* smag, som Kant opstillede som den mest agtværdige (s.116),

og de to forfattere henviser senere til Bourdieus understregning af:

nødvendigheden af en historisk tilgang til disse sociologiske fænomener (s. 129)

uden dog selv at efterleve det. Relationen til Kant er Bourdieus måde at henlede opmærksomheden på de teoretiske kategoriers historicitet. De to forfattere henviser imidlertid dette moment i bogen til "en filosofisk læsning" (s. 116), mens de nærmest skaber indtrykket af, at *Distinktionen* er noget i retning af en hverdagslivs-sociologisk beskrivelse af "hvordan vi lever" (s. 117).

De redegør for, hvordan "de sociale kort" (s. 130-131) konstrueres. De forklarer teknikken i *Distinktionens* korrespondanceanalyser, og hvorved denne teknik adskiller sig fra den mere udbredte teknik: multipel regressionsanalyse. Der redegøres meget omhyggeligt for konstruktionen af "rummet af sociale positioner" (objektivitet af første grad – s. 133) og "rummet af livsstile og dispositioner" (objektivitet af anden grad dvs. den subjektive og symbolske virkelighedsstrukturelle forskelle – s. 126 og 140ff). Herefter redegør de to forfattere (s. 143ff) for strukturen i de klassespecifikke livsstilsforskelle (storborgerskabets *distinktive* habitus, småborgerskabets *prætentive* habitus og de folkelige

klasser med *nødvendighedens* habitus) – dvs. de klassespecifikke smagspræferencers og de forskellige praksisformers forskellige “kulturelle økonomier” (dvs. de forskellige “sociale kategoriers” forskellige handlingsrationaler). Denne redegørelse svarer til det, Bourdieu kalder feltanalysens (første) “interne læsning” af hhv. de objektive sociale og de socio-kulturelle strukturer.

Det undrer mig, at de to forfattere (s. 134) fremstiller det, som om Bourdieu ikke bruger teorien om magtfeltet i *Distinktionen*. Bourdieu har netop konstrueret bogen som en historisering (dvs. en “anden” diakron læsning) af de beskrevne klassespecifikke livsstilsforskelle, idet disse forskelle forstås og forklares som *udtryk for* og resultater af “kampe” mellem repræsentanter for modstridende positioner i magtfeltet, “der aldrig møder hinanden” – dvs. som:

the external effects which the actions of some exerts on the actions of others, in the absence of any interactions or transactions (*Distinction* s. 165).

Det var den måde Bourdieu i *Distinktionen* fremstillede feltteoriens afgørende “brud” med den metodologiske interaktionisme (bl.a. Max Weber).

Analyserne af de fraktionsspecifikke livsstilsforskelle inden for “storborger-skabet” blev sammenfattet i kapitlet om *Temporal and Spiritual Powers* (ibid. s. 315ff). Bourdieu bruger m.a.o. de fraktionsspecifikke livsstilsforskelle inden for “den herskende klasse” som det empiriske grundlag for at konstruere magtfeltets objektive positioner (de konkurrerende dominerende kapitalfigurationer) – dvs. magtfeltets struktur. Men Rosenlund og Prieurs fokusering på livsstilsbeskrivelserne og beskrivelsesteknikken risikerer at bortlede opmærksomheden fra *Distinktionens* teoretiske betydning. De advarer selv imod en “mekanisk læsning” (s. 150), men spørgsmålet er om læserne får fat i, at Bourdieu anvender distinktionen mellem de “synlige” kul-

turelle udtryk og de “konstruerede” objektive sociale positioner til at bryde med spejlingsteorien. Ved at relatere de klassespecifikke livsstilsforskelle til magtfeltet, kan han forklare *hvordan det går til* at vi lever så forskelligt, som bogen netop viser at vi gør.

Det afgørende er ikke beskrivelserne af de specifikke smagspræferencer og den specifikke (franske) form for kulturel kapital (jf. s. 154). Det afgørende er, at Bourdieu har konstrueret en praksisteoretisk model, der kan objektivere, hvordan de forskellige former for kulturel kapital og de forskellige smagspræferencer anvendes socialt (*les usages sociaux* ...) – dvs. hvordan disse forskelle fungerer som legitimering af specifikke kapitalformers dominerende position i det (nationale) sociale rum. Denne relatering af (Kant's) “smagsforskelle” til magtfeltet mangler i de tos *Introduktion*.

Carsten Sestoft omtaler i kapitel 5 om feltbegrebet tre af Bourdieus centrale hovedværker. Med korte og præcise sammenfatninger af *Homo academicus*, *Heidegger-analysen* og *Det økonomiske felt* redegør han for feltbegrebets definition, herunder også definitionen af magtfeltets struktur. Men han fokuserer mindre på sammenhængen – den tidlige struktur i forfatterskabet og Bourdieus “sociologiske interesse” for de sociale magtrelationer. Specielt synes jeg ikke Sestofts eget “eksempel” på en feltanalyse er så vellykket.

De tre hovedværker repræsenterer modpolerne i “kortet over det sociale rum” (det filosofiske felt repræsenterer den “rene” skolastiske position, hvor det økonomiske felt repræsenterer den anden yderpol, den kommercielle position), og Sestoft – der er akademisk litterat med analytisk-filosofiske tilbøjeligheder – fremstiller feltbegrebet fra en skolastisk position i universitetsfeltet (*Homo academicus*). Han fokuserer primært på de tre eksempler som forskellige “formeksperimenter”. Artiklen om det økonomiske felt bruges som et eksempel på en “ren” teoretisk konstruktion (s. 177), men denne formulering om “rene” teo-

retiske eller eventuelt analytisk-filosofiske "feltanalyser" kan give anledning til misforståelser. Sestoft præciserer ganske vist vigtigheden af at tage et specifikt felts forhold til magtfeltet i betragtning; dvs. *at undersøge dets samfundsmæssige position* (s. 172). Men i praksis – hans eksempel med anmeldelserne af Perecs roman – undlader han imidlertid netop at relatere sin analyse af anmeldelserne til "tilstanden i magtfeltet" i Frankrig (jf. 1970'ernes og 1980'ernes "konservative revolution" bl.a. markeret ved "de nye filosoffer").

Analysen af Perek-anmeldelserne (s. 158-164) er begrænset til et lukket interdiskursivt univers (måske har jeg misforstået det meget kortfattede resumé). For mig at se er det ikke et eksempel på en feltanalyse, men snarere en strukturalistisk diskursanalyse (se hertil også den korte redegørelse for "tekstanalytisk videnskab" s. 233). Sestoft undlader nemlig at relatere anmeldelserne (og hans egen analyse af dem) til magtfeltet og til de til stadighed pågående kampe om dagsordenen i det litterære felt og i den franske offentlighed.

Annick Prieur's kapitel 6 om "Bourdieu's raseri" kan læses som en nyttig oversigt over nogle af hans analyser af og artikler om *det politiske felt* anskuet og fremstillet fra Bourdieus synspunkt. Dvs. en "politisk engageret sociologi", der gennem alle årene har demaskeret de dominerende "intellektuelle" legitimeringer af forskellige politisk-ideologiske myter (s. 187), og hvor kapitel 8 om "Culture and Politics" i *Distinktionen* var et af de tidlige bidrag (her kunne også henvises til "Repræsentationens magi" [i *Social Kritik*, nr. 100]). Prieur påpeger, at selv om *La misère du monde* (1993) kan ses som et mere eksplicit udtryk for Bourdieus politiske engagement, så har han "selv fremhævet kontinuiteten i sin politiske kritik" (s. 190).

Der redegøres udførligt for *La misère du monde* – "Verdens elendighed", som Bourdieu selv kaldte en bog om "de arveløse", men som han også eksplicit gjorde opmærksom på ikke bare var en

beskrivelse af den moderne fattigdom. Her som i *Distinktionen* er det "de samfundsmæssige årsager" til elendigheden – både den lille og den store, hhv. positions- og situationselendighed – Bourdieu m.fl. forsøger at "objektivere" (s. 195). Centralt i dette kollektive værk er kritikken af "statens tilbagetrækning" (s. 196) og teorien om "statens højre hånd og statens venstre hånd" i det bureaukratiske felt.

Prieur understreger, at *La misère du monde's* feltanalyser af den nyliberalistiske omorganisering og omstrukturering af velfærdsstaten i Frankrig klart adskiller sig fra den dominerende position i det sociologiske felt repræsenteret ved Giddens og Ulrich Beck. Hun henviser i den forbindelse til Bourdieu og Wacquants kritik af Giddens nærmest postmodernistiske sociologi og hans individualiserings-mytologi i artiklen "Om den imperialistiske fornufts snedighed" (s. 206), hvor Anthony Giddens karakteriseres som den globale prototype (*le modèle planétaire*) for de nyliberalistiske tænketanks-arkitekter (se *Interventions 1961-2001*, s. 448).

Alt i alt giver Prieur en meget nøgtern og afdæmpet introduktion til Bourdieus "savoir engagé". Specielt er jeg meget glad for henvisningen til Pierre Carles' tankevækkende film *Bourdieu – La sociologie est un sport de combat* (2001), der er tilgængelig her i landet i en version med engelske undertekster, og som er noget lettere at forstå end nærværende introduktion. Et værdifuldt supplement.

Prieur og Sestoft indleder kapitel 7 med en påmindelse om, at Bourdieus praksisteori er et brud med "den skola-stiske fejltagelse", der forveksler eller med hensigt tilslører "tingenes logik med logikkens ting" – dvs. forveksler teoretiske forestillinger om virkeligheden med den sociale virkelighed. De to forfatteres "terminologiske" redegørelse om empiri og teori kan dog, som allerede nævnt, med fordel suppleres med konfrontationen mellem Honneth og Bourdieu i "Kampen om den symbolske orden" i det omtalte *Dansk Sociologi-te-*

manummer (januar 2006), hvor Bourdieu igen og igen insisterer på, at teorierne ikke var/er udgangspunktet for hans praksisteoretiske refleksive sociologi, og hvor den "skolastiske" Honneth til gengæld insisterer på det "videnskabeligt anerkendte" ideal om at tage udgangspunkt i teorierne.

Når man læser denne originalversion, hvor Honneths lidt aggressive spørgsmål er medtaget, så tror jeg også lidt flere læsere vil være i stand til at gøre sig klart, hvilken position i diskussionen mellem Honneth og Bourdieu, som *Introduktionen's* to forfattere er mest i overensstemmelse med (se f.eks. s. 221). Bourdieus pointe er/var, at det ikke primært er et spørgsmål om at have et teoretisk udgangspunkt eller ej, men et spørgsmål om at gøre sig klart, at de anvendte teoretiske kategorier implicerer "antagelser om, hvad den sociale virkelighed er". Det afgørende er at objektivere de anvendte kategoriers historicitet og samtidig konstant anfægte disse som led i det fortløbende analysearbejde (den historiserende konstruktion af det specifikke felts modstridende positioner). Det er mit indtryk, at de to forfatters fremstilling er dobbelttydig/ambivalent (de skolastiske intellektuelles "adelsmærke").

Det kan måske være en styrke, men når de foreslår at kalde Bourdieus *teoretiske modeller* for *empiriske modeller* (f.eks. habitusteorien), så tenderer de til at fastholde dikotomien teori – empiri, hvor Bourdieu vel snarere skelner mellem skolastiske, rent spekulative teoretiske modeller og *praksisteoretiske modeller* – som han kalder "åbne begreber" (f.eks. praksiteorien om de forskellige praksisformers forskellige økonomier – jf. kapitel 4 ovenfor). De begrebsanalytiske spidsfindigheder til trods, så synes jeg at eksemplet fra en vejledningssituation, et projekt om at konstruere "mandlighed" (s. 220f), virkelig er et eksempel på, hvad det vil sige "at gøre den teoretiske forståelse anvendelig i praksis".

Som jeg forstår Bourdieus refleksive sociologiske videnskabelige arbejde, så

går det ud på at også den sociologiske forsker må forholde sig til magtfeltets kampe, dvs. de forefundne sociale magtrelationer i de specifikke felter og i det konkrete samfund, hvor de arbejder. Den foreliggende *Introduktion til Bourdieu* indgår under alle omstændigheder i "kampen" om anvendelsen af Bourdieu i Danmark, hvad enten forfatterne gør sig det klart eller ej. Måske kan man så undre sig over, at de to forfattere nærmest giver det udseende af, at vi i dansk sociologi ikke har "franske tilstande" (s. 231). Der er jo faktisk en række ret markant forskellige positioner i feltet for anvendelsen af Bourdieu. Denne anmeldelse er skrevet ud fra en feltanalytisk position, men der er en række andre positioner.

Det ville være oplagt at bruge Bourdieus feltteori til at objektivere – og diskutere – de forskellige måder at anvende Bourdieus sociologiske *actes de la recherche*.

Anders Mathiesen
Roskilde Universitetscenter